

BAKONYI ISTVÁN
Az elődök hatása
Bella István költészetére

Ha végigtekintünk a magyar költészet sok évszázados történetén, láthatjuk, hogy a költők indulásánál, első próbálkozásaiknál mindig fontos szerepet játszott az elődök hatása. Mindez esztétikai értelemben éppúgy megnyilvánult, mint az emberi kapcsolatokban. Gondoljunk csak arra, hogy Petőfi Sándor a hosszú, Debrecenből Pestig tartó gyaloglás végén Vörösmarty Mihályhoz vitte verseit. Azt is tudjuk, hogy az ifjú József Attila atyai gondoskodást kapott Szegeden Juhász Gyulától. Közismert, hogy Illyés Gyula Csoóri Sándorban látta szellemi utódját, s az sem véletlen, hogy Nagy László ajánlotta az olvasók figyelmébe a Kilenceket. Ezek emberi gesztusok is, de azt is láthatjuk, hogy például Vörösmarty a fehérvári középiskolás korszakában klasszicista verseket írt, hogy aztán később saját útját járva elérjen a romantika csúcspontjaira. (A *Szózat* költője egyébként abban a gimnáziumban tanult, ahol korábban Virág Benedek, Baróti Szabó Dávid, Ányos Pál és Rájnics József tanított.) Hasonlóképpen az is bizonyítható, hogy a kezdő József Attilánál kimutatható Ady Endre lírájának a hatása.

Nem folytatom a múltbeli példákat, sokkal inkább feladatomban érzem most, hogy a hetven esztendővel ezelőtt született Bella István költészetét vizsgáljam meg hasonló szempontok szerint. Annál is inkább, mivel saját vallomásai szerint is többféle hatás érte költői pályájának alakulásakor. S ezek a hatások átnyúlnak a magyar líra évszázadain, hiszen nem túlzás azt mondanunk, hogy a *Halotti Beszéd*től vagy az *Ómagyar Mária Siralom*tól József Attiláig és Illyés Gyuláig terjednek. És nemcsak az elődök, de a kortársak hatása sem jelentéktelen. Főként a saját nemzedékéhez tartozóké, de a felsoroltak mellett másokat is említhetünk, hiszen akad költeménye, amely Radnóti Miklósnak állít különleges emléket, és ő is elsíratja elveszített kortársait. Persze ezek a művek elsősorban nem a hatások szempontjából fontosak.

S ha már József Attila neve előkerült, akkor ez Bella István szempontjából két oldalról is érdekes. Az egyik az életrajzzal kapcsolatos: a fiatal fiú a nagy költőelődéről elnevezett székesfehérvári gimnáziumban tanult, és éppen abban az időben jött el

1956 forradalma és szabadságharca, ami Bella István eszmélődésében nagyon fontos szerepet játszott. S majd később, a hatvanas években, amikor a budapesti egyetemen szerkesztették a *Tiszta szívvel* című kiadványt (ezzel a címmel 1956-ban is jelentkeztek már mások), akkor minden tekintetben fővállalta ő is József Attila szellemi örökségét. Igaz, hogy Illyés Gyula és a népiek hasonlóképpen befolyásolták első lépéseit, ám ez együtt volt jelen nála a *Tiszta szívvel* költőjének hatásával. Később versben is megörökíti alakját. A *J. A.* alcíme: *Amikor szárszói szobrát ledöntötték*. „Te már túl vagy a léten, / minket még köt a föld, / De naprendszerük közé fehérén / álmaink kötőd.” Ez az első versszak, aztán a továbbiakban az életmű számos tételszavára épül a *Bella*-szöveg. Egyben választ is kapunk, így reagál az ismert mondatokra, szavakra. A hatás tehát a szöveg szintjén jelentkezik, aminél persze még fontosabb a szellemi azonosulási szándék. Megidézi a pokolra menni akaró költőt, akinek neve áruvédjegy, s aki józanul a legbolondabb, és akit végül, meg most is „a sínre dobtak”. És megidézi a csillagokat, a lehulló meteoritajokat, a mindenséget, a tehervonatokat, a kék pályaudvarszélt, a munkabért. Intenzitása olyan, mint Nagy László ismert József Attila-verséé, jelezvén, hogy a rokonlelkű és tisztaszívű költők nem kerülhetik ki a jeles előd, József Attila csodáját.

S ha nem is előd, inkább kortárs Bella István számára Juhász Ferenc, akivel kapcsolatban mindenképpen érdemes megállnunk egy pillanatra. A *Juhász Ferencnek* című szonettben is megtapasztalhatjuk a vonzódást a költőóriáshoz. Egy másik, József Attilát idéző költemény is eszünkbe juthat, hiszen például a *Kései sirató* egyik legemlékezetesebb részletéhez hasonlítanak ezek a szavak: „Látom: földet, füvet morzsol ajkad...” Nyilvánvaló itt a kettős hatás, meg az is, hogy Juhász Ferenc számára hasonlóképpen nagy példa a jeles költőelőd. Bella István igen jó érzékkel kapcsolja össze ezeket a vonásokat. S ha más is az útja, mint Juhásznak, ez a szonett mindenképpen azt igazolja, hogy nem tudott menekülni a hatástól. Idősebb pályatársának Dózsa-eposza is eszünkbe juthat, hiszen így szól az első versszak: „Majd a húsodba harapunk mi is, / az elmúláshoz már ez is kevés lesz, / kikészítjük a tűz trónusait, / a vaskoronát, jégjogart, hogy megégess.” A magyarság szenvedéstörténetének egyik legdrámaibb fejezetét hozza összefüggésbe a huszadik századi költő

pokoljárásával. A történelmi hős és a költő sorsa szinte egybeér. Persze ebben a megfogalmazásban azért van némi túlzás, hiszen a költő esetében nincs szó tüzes trónról, ám áttételesen van szó támadásról, a tettek miatt bekövetkezett tragikus következményekről. A lélek megpróbáltatásairól. S ez a sor is nagyon fontos a Bella-szonettben: „a mindenség testére alkuszol.” Ez újfent érdekes párhuzamot sejtet, a „nincsen alku” József Attila-i parancsának fölidézésére. A „mindenség” jelenléte alapvetően módosítja a jelentést. Nem holmi kicsinyes alkuról, netán megalkuvásról van itt szó, hanem a mű egészét meghatározó nagy ívű mozzanatról. Szerepet játszik ebben az a történelmi érzékenység, ami mind Juhász Ferenc, mind Bella István tájékozódását meghatározza. Versek egész sorát hozhatnánk föl példának, a nagy eposzokat egyfelől, a *Halotti beszédet* vagy a *Sárkeresztúri éneket* másfelől. Kortársak, költőtársak voltak. A hatás kitapintható az ifjabb költő pályáján.

S ha egy kicsit még egyszer visszafelé megyünk az időben, ám Bella pályáján előre, akkor Vajda János neve is fölvetődik. A *Jóbus Vajda Jánosban* a „Mont Blanc-embert” (vagy itt: „jégembert”) idézi meg, s ez a költői eljárás ugyancsak szerencsésnek mondható. Fölfedezhető ebben a versben a tragikus sorsú költőelőddelel való azonosulási szándék. Itt is kirajzolódik (mint a verset tartalmazó *A hetedik kavics* című, 1975-ös kötet egészében) költőnk magyarságtudata, s ennek a „konok és Jóbus Vajda János” alakja igen fontos inspirálója. Az a költő, aki „Az örök semmi Bakonyában / virrasztó, virággal világos, / szemedre most levelek hullnak, / s mint síró erdő, mosdat a vérem, / konok és Jóbus Vajda János.” Nem véletlen, hogy az ismert ószövegségi alak jelenik meg a költő neve előtt. Azé az istenfélő, igaz emberé, aki egy ideig boldogságban és gazdagságban él, ám egyszer csak rátör a válság, a balsors. Ugyanakkor az Istenhez hű ember drámai képe is fölsejlik, s milyen érdekes, hogy Bella a több évezredes példát hozza föl a XIX. századvégi magyar

költő középpontba állításakor. Itt nem is annyira a lírai, hanem sokkal inkább az emberi sorshoz kapcsolódó morális hatás ejti rabul a költőutódot.

Essék szó most Ady Endréről is, hiszen például a *Dajdajozók* egyik fölismerése szerint „Valamit megint elvesztegettünk”. Ennek a sornak szellemi háttérében ott láthatjuk a „Mi mindig mindenről elkésünk” fájó gondolatát. Miként Ady, Bella is a magyar sors tragikumát idézi meg, természetesen a teljesen különböző történelmi és társadalmi viszonyok közepette. „Elnézem (...) tömegsír-barátaimat.” – olvassuk később a XX. századi költő romantikába hajló szavait. Idekívánkozik ugyanakkor Kabdebó Lóránt lényeges különbségtevése, mi szerint például Juhász Ferenc és mások erőteljes én-központúságával szemben Bella István „szétnéz, és látása eredményét versbe fogja...”

Láthatjuk tehát, hogy ugyan különféle módon és eszközökkel, de nyomon követhető számos korábbi hatás ezen a költői pályán. A már idézett Kabdebó

Lóránt egyik legfontosabb gondolata ezzel kapcsolatban: „Annak a sokféle hatást magába gyűjtő, sok formában módosult népi ihletésű költészetnek, amely Illyés és Erdélyi pályakezdésétől József Attilán és Sinkán át Juhász Ferencig és Nagy Lászlóig vezetett, egyik kései fázisát jelentette az úgynevezett Hetek és Kilencek kezdő költészete.” És a Hetekhez tartozó Bella István esetében így szólhatunk többek között a szürrealisztikus stílári képeségek megnyilvánulásairól.

S hogy mennyire sokhúrú ez a líra, és hogy mennyi hatást tudott alkotója szintetizálni, azt jelzi, hogy a fentieknél is tágasabbak a körök, ha a hatásokat vizsgáljuk. A *Tévétorna Radnóti Miklós emlékére* groteszk világa Örkény István egypercesével tart rokonságot, igazolván, hogy a legtragikusabb helyzetek bemutatásának is ezernyi lehetősége van. A kesernyés játékot is fontosnak tartó költő így szól ezen a helyen: „Ujjainkat kulcsoljuk össze a tarkón! / Hátra arc! / Kezünkkel végezzünk ásó mozdulato-

*Maczky Béla – édesapám portréja
(festett terrakotta, posztósapka, 1963)*

kat! / Lépjünk a kiásott levegő szélére! / Dőljünk előre!” A döbbenetes pillanatokot tudja érzékeltetni ezen a sajátos módon, s közben bizonyítja, hogy semmiféle beskatulyázásnak nincs értelme vele kapcsolatban. Nagyon nyitott ez a költészet, gyökeresen magyar, és közben teljességgel egyetemes. Magába szívja az elődök levegőjét, hogy aztán egy, csak rá jellemző módon hasznosítsa a tapasztalatokat.

Idekívánkozik *Pilinszky* című verse is, amelyben a Radnóti Miklós utáni korszak zsenijét a rá jellemző modorban mutatja be: „Fény és árny ha fehérré foszlik / meghal a fegyenc de meghal-e valóban / csikjai letekerednek róla / mint a kígyó / az éden fáról / elgörbülnek a rácsok fénylő pontok az űrben. / Ő meg / az elítélt / kezébe veszi diszkoszglóriáját / elhajtja / és többé nem engedi el”. Fölismerhető ebben a versben néhány jellegzetes *Pilinszky*-motívum, a fegyenc-lét valósága vagy éppen az űr távlat. Bella azoknak a költőknek az útját járja itt, akik megkísérlik a más bőrébe bújás bravúráját, a megjelölt költő nyelvénél, stílusa jól ismert jegyeinek fölhasználásával.

Befejezésül essék szó még egy költőóriásról, arról az *Illyés Gyuláról*, akinek hatása alól ugyancsak nem bújhatott el egy olyan poéta, mint *Bella István*. Korábban már többször jeleztem azt, hogy az ún. népi-nemzeti irányt vállaló fiatalok nagy mestere volt az *Egy mondat a zsarnokságról* szerzője. Az az

irodalmi és közéleti személyiség, aki vállalta a magyar nemzet sorskérdéseit, s ebben a tekintetben is útjelző volt az ifjabb nemzedék számára. *Bella Képriport és ima Illyés Gyula temetésén* című verse pontosan megmutatja a vonzódást, a szó legszebb értelmében vett *tanító* halála kiváltotta fájdalmat, ám azt is, hogy az életmű folytatható. *Illyés* mellett megjelenik *Petőfi Sándor* és *Vörösmarty Mihály* példája is, ha nem is név szerint. „...s megered az a szívünkbe vetett / egyetlen létremény, / az a dal, az új Talpra magyar / szívünkbeli nevéen.” Ez az első versszak néhány sora, s az utolsóban pedig ezt találjuk: „Zászlószívekbe takard / a hív-ként rendületlenül / hazává lett magyart.” (*Vörösmarty* példája nem egyedüli *Bellánál*, hiszen nagy ívű műve, a *Testamentom* „*Véncigány Mihályt*” szólítja meg.) Szépen ötvöződnek ezek a gondolatok a gyermekdalból itt maradt, visszatérő elemekkel: „Süss föl Nap! Gyolcsolj, jó idő!”

Bella István a személyes fájdalmat ötvözi ebben a versben az ősi siratók hangulatával. Méltóságteljes, a halott alakjához, nagyságához illő emberi gyász ez, s a szöveg himnikus emelkedettségű. A *Nemzeti dal* és a *Szózat* költőinek méltó, huszadik századi utódjára emlékezik fájdalmasan a szerző. Láthatjuk benne azt a folytonosságot, ami a legősibb időket köti össze a legújabbakkal. Ez a képesség *Bella István* életművének az egyik legfontosabb értéke.

Szárnykésztető (fa, csirkecsont, madárkalitka, spárga, huzal, 1975)